

KÖZLEMÉNYEK

HÁZTARTÁSI MUNKAMEGOSZTÁS – AZONOSSÁGOK ÉS KÜLÖNBBSÉGEK EURÓPÁBAN¹

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

HERCHE VERONIKA

Bevezetés

A 20. század második felében a fejlett országokban jelentős, a családok szerkezetének és működésének lényeges változásához vezető társadalmi-gazdasági folyamatok zajlottak le. Közöttük egyik legjelentősebb az, ami a nők munkapiaci szerepvállalásában következett be: a 60-as évektől Európában folyamatosan emelkedett a nők foglalkoztatási szintje (Van der Lippe – Van Dijk 2001). A családok működését különösen a kiskorú gyermeket nevelő anyák egyre növekvő munkapiaci jelenléte érintette. A tagállamokban ez a változás eltérő mértékű. Míg a déli országokban a kisgyermekes anyák kevesebb, mint 50%-a vállal keresőmunkát, a skandináv országokban az arány 75% felett van (Eurostat 2005).

A 20. század első felében domináns családmodell, amelyben a férfinak a kereső (*breadwinner*) a nőnek a gondozó (*homemaker*) szerepe jutott, ritkábbá vált. Helyette a kétkeresős (*dual-earner*) családmodell fokozatos elterjedése figyelhető meg. Jól mutatja ezt számos európai ország (Ausztria, Belgium, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Németország és Portugália) példája. Azokban a családokban, amelyekben a pároknak legalább az egyik tagja kereső tevékenységet folytat, többnyire – e családok legkevesebb, kétharmad részében – a pár másik tagja is kereső (Hantrais 2004).

A nők növekvő munkapiaci szerepvállalását azonban nem követte lényegi változás a családon belüli munkamegosztásban. A keresőmunka vállalásában mutatkozó kiegyenlítődés ellenére megfigyelhető, hogy a nők háztartási munkára és gyermekgondozási feladatokra fordított ideje kivétel nélkül minden európai országban változatlanul jóval több, mint a férfiak esetében. Bár az időmérleg-vizsgálatok azt mutatják, hogy a férfiak és nők időhasználata közötti különbség az elmúlt években csökkent, ez a változás inkább abból ered, hogy a nők ma kevesebb munkát fordítanak a ház körüli teendőkre,

¹ Ez a szakirodalmi áttekintés a „Patterns and Trends of Family Management in the European Union” című írás (Blaskó – Herche 2010) családon belüli háztartási munkamegosztást tárgyaló részének átdolgozott, magyar nyelvű változata. Az eredeti tanulmány az Európai Bizottság támogatásával megvalósuló FamilyPlatform elnevezésű program számára készült, amely az európai családok életét napjainkban meghatározó legfőbb folyamatokkal foglalkozik, szem előtt tartva az egyes országok közötti hasonlóságokat és különbségeket. A Familyplatform projekt konzorciumában Magyarországot a Népeségtudományi Kutatóintézet képviseli. A projektről további információt a következő címen találhatók: <http://www.familyplatform.eu>

anélkül, hogy a férfiak szerepvállalása a házimunkában fokozódott volna (Shelton – John 1996; Gershuny 2000).

Az elmúlt évtizedekben számtalan tanulmány vizsgálta a családok háztartási munkamegosztását, és számos kutató keresett választ arra a kérdésre, hogy melyek azok a faktorok, amelyek az otthoni munkamegosztás kialakulásában fontos szerepet játszanak. A publikációk oroszlánrésze az Egyesült Államokban készült, és az amerikai családon belüli munkamegosztással foglalkozik. Tanulmányunkban Európára koncentrálnunk, elsősorban minél több országra kiterjedő vizsgálatokat veszünk sorra. Mivel a nemzetközi összehasonlítások eredményeit erősen befolyásolja mind a házimunka meghatározásának, mind mérésének módja, először a háztartási munkamegosztás méréséről szólnunk. Ezt követően olyan kutatási eredmények áttekintésére vállalkozunk, amelyek azt vizsgálják, hogyan alakul a családi munkamegosztás napjainkban Európa különböző régióiban, és milyen hasonlóságok és különbségek mutatkoznak a nemek közötti munkamegosztásban az egyes országok között. Végül összegezzük azokat a kutatási eredményeket, amelyek azt igyekeznek feltárni, vajon milyen tényezők játszanak meghatározó szerepet a házimunka nemek szerinti megosztásában.

A közelmúltban több hazai publikáció is készült, amely a házimunka párkapcsolaton belüli megosztásának azonosságait és különbségeit valamint a munkamegosztást befolyásoló tényezőket vizsgálja Európa különböző országaiban (Blaskó 2006; Pongrácz – Murinkó 2009). Ezek a tanulmányok egy-egy kiválasztott nemzetközi vizsgálat adatait elemzik. Mivel a nemzetközi szakirodalomban nem létezik egy, a házimunka mérésére szolgáló egységes nemzetközi szabvány, a témával foglalkozó tanulmányok eltérő mérési módszerekkel felvett adatokat elemeznek, ami megnehezíti a házimunka felosztásában észlelhető nemzetközi tendenciák, különbségek és azonosságok hiteles tárgyalását. Az elemzések gyakran eltérő eredményekhez vezetnek. Ezúttal olyan szakirodalmi áttekintést igyekszünk nyújtani, amelyben a témával foglalkozó fontosabb nagymintás adatfelvételen alapuló nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményei szerepelnek. Remélhető, hogy ennek segítségével a háztartási munkamegosztásról kialakult általános kép árnyaltabb megvilágításba kerülhet.

A hazai közvéleményben uralkodó nézet, hogy a magyar nők tehervállalása a házimunkában magasabb, a magyar férfiaké pedig alacsonyabb más európai országokhoz képest. Magyar elemzők hosszú ideje beszélnek a nőkre nehezedő kettős teherről, „amelynek mértékét ráadásul következetesen nagyobbra becsülték hazánkban, mint a fejlettebb társadalmakban” (Blaskó 2006. 10). Pongrácz és Murinkó (2009) fentebb idézett munkája szerint bevett nézet, hogy Európa nyugati felére egalitáriusabb munkamegosztás jellemző, mint a keleti régiókra. Eredményeik azt mutatják, hogy „a magyar nők az átlagnál nagyobb szerepet vállalnak a család működtetésében, a családi élet megszervezésében (Pongrácz – Murinkó 2009. 116). Bukodi (2005. 36) szerint „a magyar nők töltik a legtöbb időt házimunkával és gyermekellátással a legutóbbi európai időmérleg-vizsgálat eredményei szerint (EUROSTAT 2004)”. Hogyan alakul a családi munkamegosztás napjainkban Európa különböző régióiban? Vajon differenciáltabb képhez vezet-e, ha a háztartási és a gyermekgondozási feladatok megosztását külön tárgyaljuk? Valóban nagyobb mértékű a magyar nők leterheltsége mint európai társaiké? Mekkora a magyar férfiak, illetve apák részvállalása az otthoni feladatok ellátásában nemzetközi viszonylatban? Milyen tényezők befolyásolják azt, hogy kik dolgoznak otthon sokat és kik keveset Európa háztartásaiban? Még számtalan kérdést sorolhatnánk

fel, amelyeknek megválaszolásában segítségünkre lesznek az összefoglalónkban felsorakoztatott vizsgálatok eredményei.

1. A háztartási munkamegosztás méréséről

A nem fizetett munka és a házimunka pontos meghatározása problematikus. A házimunka mérésére szolgáló egységes nemzetközi szabvány hiánya miatt különböző kutatásokban a házimunka eltérő meghatározásai szerepelnek. Nehézséget okoz az is, hogy a feldolgozott publikációk eltérő mérési módszerekkel felvett adatokat elemeznek, korlátozva ezzel az eredményeik összehasonlíthatóságát, egyben kérdéseket vetve fel az értelmezési lehetőségeket illetően.

Shelton és John meghatározását, amely szerint a háztartási munka „nem fizetett munka, amely a család vagy az otthon fenntartására irányul” (Shelton – John 1996. 300), széles körben használják. Azonban gyakran országról országra változnak a meghatározásba foglalt tevékenységek. Nincsen közmegegyezés arról sem, hogy a gyermekgondozás része-e a házimunkának, hiszen sok esetben nehéz egyértelmű határt szabni a szülői feladatok és az egyéb házimunka között. Néhány tanulmány a gyermekgondozási feladatokat a házimunka részeként kezeli, mások viszont egy különálló elemeként kategorizálják, ezzel is szűkítve az összehasonlítás lehetőségét.

A házimunka mérése leggyakrabban kérdőíves időbecslések, vagy időmérleg-felvételek segítségével történik. A közvetlen kérdésekre alapozott időmérleg-vizsgálatok esetében a válaszadókat arra kérik, hogy számoljanak be a házimunkával eltöltött idejükről napi vagy heti rendszerességgel (The European Social Survey (ESS), European Working Conditions Survey (EWCS) vagy International Social Survey Programme (ISSP)). A direkt kérdések tartalma változó (Coltrane 2000). Némely felmérésben arra kérik a válaszadókat, hogy becsüljék meg általában a házimunkára fordított idejüket, vagy adják meg, mennyi időt töltöttek el bizonyos házi tevékenységekkel. Máskor, mint az ISSP estében, a házastársak közötti házimunka megosztásának arányát vizsgálják, azt kérdezve, hogy ki végzi el „mindig” vagy „általában” a házimunkát. A kérdőíves időbecslések előnye az alacsonyabb költség és a magasabb válaszadási arány.

Az időmérleg-vizsgálatok alternatív eszközt jelentenek a hagyományos kérdőívek mellett. A válaszadókat arra kérik, hogy egy-egy megadott napon naplószerűen rögzítsék tevékenységeiket (Harmonized European Time Use Survey, Multinational Time Use Study (HETUS²)). A módszer hátrányai ellenére – ilyen az alacsony válaszadási arány, vagy a párhuzamos tevékenységek elszámolásával kapcsolatos módszertani probléma – az időmérleg-felvételek megbízható információt nyújtanak a háztartások időhasználati szokásairól. Mivel az időmérleg-adatfelvételek módszereit csak néhány éve hangolták össze, egyes országok régebbi adatainak összehasonlíthatósága problematikus. Az Eurostat az 1990-es évek elején kezdte el támogatni az időmérleg-adatok egységesítését célzó kezdeményezéseket az Európai Unió tagországaiban, és ekkor bízta meg a szervezetet azzal a feladattal, hogy fejlessze ki a Harmonizált Európai Idő Használati Felmérés irányelveit a tagállamok felméréseinek összehasonlíthatósága céljából. A HETUS-ajánlásokat továbbra is folyamatosan fejlesztik, a legújabb irányel-

² Az adatbázis elérhető az alábbi címen: <https://www.testh2.scb.se/tus/tus/default.htm>

veket 2009-ben tették közzé (Eurostat 2009). Az európai statisztikai hivatalok többsége az 1990-es évek végétől veszi figyelembe az irányelveket. Néhány országban azonban különböző mértékben eltérnek az ajánlásoktól, ezért a nemzeti időmérleg-vizsgálatok nem teljesen hasonlíthatók össze. Jelenleg a HETUS online adatbázisa 15 országból tartalmaz összehasonlításra alkalmas adatokat.

Abban a néhány tanulmányban, amelyekben a kérdőíves időbecsléseket hasonlítják az időmérleg-felvételek adataihoz, a megkérdezettek időbecslése alapján rögzített, házimunkával töltött idő összességében felülmúlja a házimunkára vonatkozó időmérleg-adatokat (Shelton – John 1996). A különbségek a gyakori rendszerességgel végzett tevékenységek, például a gyermekgondozási feladatok esetében nagyobbak (Gershuny 2000).

A háztartási munka megosztásával kapcsolatos nemzetközi tendenciák felvázolásánál hasznos lenne, ha longitudinális felmérések adataira lehetne támaszkodni. Ilyen típusú adatok azonban ritkán lelhetőek fel. Egy jelentős összehasonlító kutatás, amely ebbe az irányba tesz kísérletet, a Generations and Gender Programme (GGP)³, amelyből információkat nyerhetünk több EU tagország házimunka-megosztásáról is. A GGP adatbázisra alapozott, a családi munkamegosztást vizsgáló publikáció még nem érhető el. A mérési módok eltérősége mellett az egyes eredmények összehasonlíthatóságát jelentősen korlátozza az is, hogy egyes tanulmányok különböző időben felvett adatokra építenek, és ritkán tárgyalják az időbeli változásokat.

Nemcsak az időbeli, de az országok közötti összehasonlítások lehetősége is korlátozott. Néhány EU-tagország már jó ideje megbízható adatokat rögzít, így ezekkel gyakran találkozunk az összehasonlító tanulmányokban. Megfigyelhető, hogy az EU régi tagállamai gyakrabban szerepelnek nemzetközi összehasonlításokban, mint az újak. Ráadásul egyes államokat (mint Svédországot vagy Nagy-Britanniát) egy bizonyos jóléti rendszer tipikus képviselőjének tekintenek, ezért ritkán maradnak ki az összehasonlító munkákból. Az új tagállamokkal más a helyzet, egyre nagyobb az érdeklődés a fejlődésük iránt. Némelyek (mint Csehország, Magyarország vagy Lengyelország) már régóta részei a nemzetközi társadalmi felméréseknek. Más országok azonban (mint a balti államok, Málta vagy Ciprus) teljesen kimaradtak a jelentős összehasonlító tanulmányokból.

2. Fő trendek, nemzetek közti különbségek és hasonlóságok a nem fizetett munka megosztásában

A házimunka és a gyermeknevelés területén lévő fő trendek bemutatásánál nem támaszkodhatunk szigorú szabványokra, egységesen elfogadott mutatókra és mérési rendszerre. Ehelyett egy sor, a házimunka megosztását elemző nemzetközi összehasonlító vizsgálatot mutatunk be. Mint látni fogjuk, a tanulmányokban a mérési módszerek széles skáláját alkalmazzák, ami gyakran ellentmondásos eredményekhez vezet. Ráadásul a rendelkezésünkre álló adatforrások egyike sem tartalmaz adatot minden EU tagállamról, ami megnehezíti egy összeurópai kép felvázolását. Az együtt élő párok típusainak és korcsoportjainak különbözősége tovább szűkíti a nemzetközi eredmények össze-

³ A Generations and Gender Programme (GGP) egy olyan nemzetközi kutatási projekt, amelynek célja, hogy az ENSZ EGB tagországok szakpolitikáinak fejlesztéséhez nyújtson egy tudásbázist. További információért ld. <http://www.unecce.org/pau/ggp/Welcome.html>

hasonlíthatóságát. A továbbiakban először a háztartási munka nemek közötti megosztását vizsgáló kutatások eredményeit mutatjuk be, majd a gyermeknevelési feladatok családon belüli megosztását elemző nemzetközi vizsgálatokkal foglalkozunk.

A háztartási munka megosztása Európában

Az Eurostat több tanulmányt, jelentést is közzétett a HETUS adatbázis adatait feldolgozva, összehasonlítva a házimunkára fordított idő családon belüli megosztását az európai országokban (Aliaga – Winqvist 2003; Eurostat 2003, 2004; Aliaga 2006). A 17 országból származó időmérés-felvétel eredményeit az 1. táblázat foglalja össze.

*1. A 20 és 74 év közötti férfiak és nők házimunkával eltöltött ideje 17 országban
Naponta házimunkával töltött percek
Time spent on domestic work by men and women aged 20 to 74 in 17 countries
Minutes per day*

	Házimunka		Nő/össz %	Házimunka foglalkoztatott		Nő/össz %	Gyermek- gondozás		Nő/össz %
	nők ^a	férfiak		nők	férfiak		nők	férfiak	
Belgium	272	158	63,3	232	135	63,2	35	19	64,8
Németország	251	141	64,0	191	112	63,0	26	10	72,2
Észtország	302	168	64,3	244	140	63,5	34	11	75,6
Spanyolország	295	97	75,3	209	80	72,3	30	12	71,4
Franciaország	270	142	65,5	220	113	66,1	28	9	75,7
Olaszország	320	95	77,1	231	70	76,7	28	11	71,8
Lettország	236	110	68,2	188	86	68,6	22	4	84,6
Litvánia	269	129	67,6	204	99	67,3	25	7	78,1
Magyarország	298	160	65,1	234	129	64,5	35	15	70,0
Lengyelország	285	142	66,7	238	113	67,8	39	16	70,9
Szlovénia	298	160	65,1	264	144	64,7	29	12	70,7
Finnország	236	136	63,4	201	119	62,8	28	11	71,8
Svédország	222	149	59,8	212	143	59,7	29	16	64,4
Egyesült Királyság	255	138	64,9	208	114	64,6	33	12	73,3
Románia ^b	328	148	68,9	n.a	n.a		23	7	76,7
Dánia ^b	212	143	59,7	n.a	n.a		32	14	69,6
Hollandia ^b	244	151	61,8	n.a	n.a		n.a	n.a	
Σ			66,0			65,8			73,5

Megjegyzés: Adatforrás: National Time Use Surveys 1998–2002, Aliaga (2006), 2-3, 8.

^a A házimunka részét képezik az otthoni, házi és ház körüli munkák, gyermek és felnőtt gondozás, kertészkedés és háziállat gondozás, szerelés és építés, bevásárlás, egyéb ügyintézés, illetve a háztartás vezetése is.

^b Dánia, Románia és Hollandia esetében a felmérés módszerei eltértek az európai ajánlásoktól, ezért az adatok csak részben összehasonlíthatóak.

Az 1. táblázat adatai nemzeti időmérés-felmérésekből származnak. Az adatok nyilvánvalóan mutatják a háztartási munkamegosztás egyenlőtlenségét a vizsgált országokban. A házimunka túlnyomó részben a nőkre hárul: a 20 és 74 év közötti nők átlagosan az összes házimunka 66 százalékát végzik el (Aliaga 2006). Az első hat oszlopban szereplő adatok esetében a házimunka pontosan meg van határozva: a „házimunka” fogalomkör részét képezik az otthoni, házi és ház körüli munkák, a gyermekek és felnőttek gondozása, kertészkedés és háziállat gondozás, szerelés és építés, bevásárlás,

egyéb ügyintézés, illetve a háztartás vezetése is. Az utolsó oszlopokban külön látható, hogy a nők és férfiak átlagosan napi hány percet töltenek gyermekgondozási feladatokkal. Az összehasonlított országok közül a nők Észtországban, Olaszországban és Romániában töltik a legtöbb időt házimunkával, átlagosan 5 órát naponta. A nők naponta házimunkával töltött idejének hossza Svédországban, Finnországban és Dániában a legrövidebb. Ami a férfiakat illeti, az észtek után a magyar és a szlovén férfiak töltik a leghosszabb időt házimunkával naponta, a legkevesebb időt pedig az olasz és spanyol férfiak. A nők naponta legalább egy órával többet töltenek el házimunkával, mint a férfiak. Ez a különbség 2 óra fölött van Észtországban, Franciaországban, Lettországban, Magyarországon, Lengyelországban és Szlovéniában, és a 3 órát is meghaladja Spanyolországban, Olaszországban és Romániában.

Ami a nők és férfiak közötti munkamegosztást illeti, a legegaltáriusabb munkamegosztás az északi országokban: Svédországban és Dániában figyelhető meg, míg a déli országokban a legegynéltolebb a házimunkák megosztása. A magyar nők a házimunka 65,1 százalékát végzik, ami kicsit alacsonyabb mint az európai átlag. A táblázatban szereplő 17 ország közül hétben egyenlőtolebb a házimunka megosztása mint a magyar nők és férfiak esetében.

A házimunkával töltött időmegosztásban kialakult nemi különbségek részben a nők és férfiak eltérő mértékű munkapiaci szerepvállalására vezethetők vissza. A keresőmunkát végző nők kevesebb házimunkát végeznek, mint a nem dolgozó nők, azonban a házimunka nemek közötti megosztásának egyenlőtlensége akkor is szembetűnő, ha a foglalkoztatott nők és férfiak házimunkával töltött idejét hasonlítjuk össze. A keresőmunkát végző férfiak átlagosan naponta mintegy 1 óra 40 perccel kevesebb időt töltenek házimunkával, mint a foglalkoztatott nők, bár a különbség kisebb Finnországban, Svédországban és Németországban, és sokkal nagyobb Szlovéniában, Lengyelországban és különösen Olaszországban. Az 1. tábla negyedik és ötödik oszlopa a keresőmunkát végző nők és férfiak házimunkával töltött idejét mutatja 14 országban. Magyarországon a házimunka megosztása a foglalkoztatott nők és férfiak között az átlagnál egalitáriusabb; Európában csupán öt országban nagyobb a keresőmunkát végző férfiak szerepvállalása a házimunkában mint Magyarországon.

A fenti értékek időmérleg-vizsgálatok adataiból származnak. Ahogy korábban említettük, a kutatók számos mérési módot alkalmaznak, hogy információt nyerjenek a házimunka megosztásról. A tanulmányok azt mutatják, hogy a direkt kérdéseken alapuló kutatások gyakran magasabb eltöltött idő-mennyiséget mutatnak, mint az időmérleg-vizsgálat módszerére alapozottak. A házimunkát mérő közvetlen kérdések is sokféle lehetnek. Egyes kutatók arra fókuszálnak, hogy ki végez egyes tevékenységeket, mások csak a férfiak és nők által végzett házimunka arányait jelölik.

Davis és Greenstein (2004) 13 országban vizsgálták a házimunka megosztását, olyan mérési rendszert használva, amelyben a válaszadók megjelölhették, hogy a férj vagy a feleség végzi-e „mindig” vagy „rendszeresen” a különböző tevékenységeket. A vizsgálati adatok az International Social Justice Project-ből (ISJP)⁴ származtak. A női válaszadók 61–88 százaléka, míg a férfiak 51–76 százaléka válaszolta azt, hogy mindig,

⁴ Az International Social Justice Project 12 ország nemzetközi együttműködési projektje, amelyben népszerű társadalmi, gazdasági és politikai igazságokhoz kapcsolódó hiedelmeket és attitűdöket vizsgálnak. A projekt keretében két nagyszabású felmérés készült, 1991-ben 12 országban és 1996-ban 6 országban.

vagy rendszeresen végzett házimunkát. A férfiak válaszai alapján a legmagasabb arányban Nagy-Britanniában voltak olyan háztartások, ahol a férfiek azt válaszolták, hogy mindig, vagy rendszeresen ők végzik a házimunkát (5,8%), míg ez az arány a nullához közelített Hollandiában, Szlovéniában, Csehországban és Kelet-Németországban (a nők válaszai alapján). A feleségek 22 százaléka és a férfiek 30 százaléka mondta azt, hogy a házimunkát egyenlően osztják meg a háztartásokban. Magyarországon az átlagnál több nő (a kérdezettek 27 százaléka) nyilatkozott úgy, hogy férjeik a házimunka felét magukra vállalják.

Batalova és Cohen (2002), később Fuwa⁵ (2004) 22 országban, köztük 14 EU tagállamban elemezték a házimunka megosztását az ISSP 1994-ben készült adatfelvétele alapján. Hasonlóan másokhoz ők is azt találták, hogy a nők még a leegalitáriusabb országokban is több házimunkát végeznek, mint a férfiak. A szerzők országértékelése szerint a férfiak házimunkában való részvétele alacsony volt Olaszországban, Írországban, Ausztriában, Csehországban, Észak-Írországban, közepes Lengyelországban, Bulgáriában, Szlovéniában, Hollandiában, Nyugat-Németországban, Magyarországon és Nagy-Britanniában, magas Kelet-Németországban és Svédországban. A nők és férfiak közötti otthoni munkamegosztás a vizsgálat szerint Magyarországon egalitáriusabb az átlagnál. A nyugati országok közül Hollandiában, Ausztriában, Nyugat-Németországban és Észak-Írországban, a kelet-európai tagállamokból Bulgáriában, Lengyelországban és Csehországban valamint a déli Olaszországban a párok közötti feladatmegosztás egyenlőtlenebb, mint a magyar családokban.

Voicu, Voicu és Strapcova (2009) a European Social Survey⁶ 2002-es (ESS02) felmérésnek adataira támaszkodnak, ahol házaspáros vagy együtt élő párok férfi és női tagjainak házimunkában való részvételét hasonlították össze (a gyermekgondozáson kívül) Európa országaiban. Átlagosan, a leegalitáriusabb országoknak Bulgária, Románia, a balti országok és az északi országok tűnnek. Írország, Portugália, Spanyolország, Málta és Görögország az ellenpólus, a feleségek heti átlagosan 20 órával többet tevékenykednek a házimunka terén mint férjeik. Lengyelország kivételével a poszt-szocialista országokban, köztük Magyarországon is egyenlőbb az otthoni munkamegosztás, mint a nyugat-európai országokban, amelyek sokkal közelebb állnak a hagyományos családon belüli munkamegosztáshoz. Az eredmények azt mutatják, hogy a házimunka abszolút mennyi-

⁵ A házimunka párok közötti nemi megosztásának mértékét Batalova és Cohen (2002) és Fuwa (2004) egy négy házimunkatípusra fordított időt (mosás, beteg családtagokról való gondoskodás, bevásárlás és az étkezések előkészítése) összesítő indexszel mérték. Egy 1-től 5-ig terjedő skálán a magasabb értékek jelezték a férfiek nagyobb részvételét a házimunkában.

⁶ A European Social Survey – (ESS) egy 30 országban folytatott nemzetközi összehasonlító vizsgálat, amelynek célja az európai társadalmak monitoring kutatása szociológiai és politikatudományi szempontok szerint. Az ESS felvételek kérdőívének két modulja van: egy törzsmodul és egy rotációs modul, amely két-három blokkból áll. A törzsmodul célja a főbb társadalmi trendek monitorozása. Az első felméréseket 2002/2003ban végezték, a legutóbbi felmérés, amely már a negyedik volt, 2008/2009-ben történt. A következő országok vettek részt az első felmérésben: Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Írország, Izrael, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Svájc és az Egyesült Királyság.

ségét tekintve mind a magyar férfiak, mind a magyar nők kevéssel az európai átlagnál több házimunkát végeznek naponta.

Fuwa és Cohen (2007) az ISSP 2002. évi „Család és társadalmi szerep III. panel” kérdőíves kutatásának adatait dolgozták fel. Az adatok 32 országból származtak. A vizsgálat a 18 éves és idősebb, egymással párkapcsolatban álló nők és férfiak közti munkamegosztást elemezte a házimunkával töltött órák összehasonlítása alapján. A nők hetente 21,4 órát töltöttek házimunkával, míg a férfiak 8,1 órát, vagyis a család összes házimunkára fordított idejének 72,5 százalékát a nők végezték. A házimunkával töltött órák aránya a férfiak és feleségek között Lettországból oszlott meg a legegyszerűbben, és Portugáliában bizonyult a legkonzervatívabb módon. Fuwa és Cohen európai ország-rendszerezése szerint a férfiak együttműködése magas volt Dániában, Lengyelországban, Szlovákiában és Lettországból, míg Cipruson, Portugáliában és Spanyolországban volt a legalacsonyabb. A vizsgált európai országok közül a lengyel és a szlovák férfiak után legtöbb időt a magyar férfiak töltöttek házimunkával, a magyar nők abszolút otthoni házimunkaideje pedig a spanyol nőket követően a leghosszabb.

González, Jurado-Guerrero és Naldini (2009) az ESS 2004. évi adatfelvételére támaszkodva 26 országban vizsgálták a nemek közötti háztartási munkamegosztást, tanulmányozva azokat a mikro- és makroszintű tényezőket, amelyek a férfiak házimunkában való részvételének valószínűségét növelik. Az Európai Unió tagországaiban a férfiak házimunkában való részvétele Svédországban és Dániában volt a legmagasabb, Németországban, Lengyelországban, Portugáliában és Görögországban pedig a legalacsonyabb. Magyarországon a férfiak relatív részvétele a házimunkában a többi európai férfihoz képest közepes mértékű.

A fent számba vett vizsgálatok általános tapasztalata, hogy a nők otthoni tehervállalása Európa-szerte jóval magasabb, mint a férfiaké. A munkamegosztás nemek közötti különbsége azonban nemcsak az elvégzett házimunka mennyiségében, hanem a minőségében is megmutatkozik. A nemzetközi szakirodalom az elvégzett házimunka nemi szegregációját nemzeti határokon túlmutató jelenségnek tartja. Néhány tanulmány ugyanakkor amellel érvel, hogy minden egyes házimunka-tevékenység nemileg is meghatározott (Gaspar – Klinke 2009; Work changes gender 2007).

A mindennapi, rutin feladatokat, amelyeket jellemzően nem lehet elhalasztani, (ilyenek a takarítás, mosás, vasalás, főzés) általában a nők végzik, míg a férfiak a nem rendszeres, időszakos jellegű feladatok terén aktívabbak (mint az autószerelés, kerti munkálatok vagy szeméttürítés) (Coltrane 2000; Gaspar – Klinke 2009; Gershuny 2000; Eurostat 2004; Fuwa 2004). A házimunka egyes feladattípusainak elvégzésében mutatózó nemi egyenlőtlenségek országok közötti különbségét vizsgálja az Eurostat 2004. évi zsebkönyve⁷ 10 európai tagállamban. A nők az étkezések előkészítésére fordítják a legtöbb időt, különösen Magyarországon, Szlovéniában és Észtországban. A férfiak szerepvállalása az ebéd-főzés feladataiban Svédországban, Norvégiában és Nagy-Britanniában nagyobb mértékű, mint a többi országban. A nőkhöz rendelt tevékenységnek bizonyult a mosogatás is. A megkérdezett nők kétharmada válaszolta, hogy napi

⁷ A Pocketbook „How Europeans spend their time – Everyday life of women and men” (Eurostat, 2004) kiadvány a következő 10 európai ország adatait tartalmazza: Belgium, Németország, Észtország, Franciaország, Magyarország, Szlovénia, Finnország, Svédország, az Egyesült Királyság és Norvégia. Ezek az országok majdnem teljesen megfelelnek a HETUS irányelveinek, ezért az eredményeik összehasonlíthatónak tekinthetők.

rendszerességgel mosogat, míg a megkérdezett férfiaknak csak egyharmada felelte ezt. A mosogatás a legtöbb időt a magyar, szlovén és észti nőknél veszi igénybe, legkevesebbet pedig a finn és brit nők esetében. Ez a tevékenység legegyszerűbben Nagy-Britanniában, Svédországban és Belgiumban oszlik meg a férfiak és nők között. Az összes vizsgált országban a nők végzik a legtöbb takarítással és mosással járó feladatot is, a vasalás terhe pedig még inkább a nőkre hárul. Az udvar, kert takarítása, rendben tartása, a fűtés- és vízszereléssel, egyéb karbantartással járó feladatok enyhén férfidominanciájúak. Ezeket az országok többségében férfiak végzik, kivéve Nagy-Britanniában, Belgiumban és Németországban. A férfiak aktívabbak a javítással, szerezéssel járó munkákban, a vizsgált országokban ezeknek a feladatoknak a 80–90 százalékát férfiak végzik. A kertészkedés azonban nem egyértelműen a férfiak feladata, bár a férfiak átlagosan több időt töltenek vele, mint a nők. Kertészkedésre egyébként a legtöbb időt Magyarországon és Szlovéniában fordítják a férfiak.

A szülői feladatok megosztása Európában

Mint korábban már érintettük, a gyermekgondozási feladatokat egyes vizsgálatok a házimunka részeként kezelik, mások viszont különálló elemként kategorizálják. Mivel kutatási eredmények azt mutatják, hogy a háztartási munka és a szülői feladatok nemek közötti megosztásában és annak időbeli változásában jelentős különbségek mutatkoznak, fontosnak tartjuk, hogy a háztartási munkamegosztást vizsgáló tanulmányok tárgyalását a szülői feladatok családon belüli megosztását elemző nemzetközi vizsgálatok rövid áttekintése kövesse.

A nem fizetett munkával töltött idő lényeges részét a gyermekgondozás teszi ki. Magától értetődő, hogy a nők házimunkára fordított ideje növekszik, ha vannak gyermekeik, és különösen akkor, ha a gyermekek még kicsik (Aliaga – Winqvist 2003; Eurostat 2003).

Hasonlóan a háztartási munka családon belüli megosztásához a gyermekgondozásra fordított idő megoszlásában is jelentős nemi különbségek vannak. Az 17 európai ország kiválasztott időmérleg-adatait bemutató 1. táblázat utolsó oszlopaiban 20 és 74 év közötti férfiak és nők gyermekgondozással töltött idejét láthatjuk. Gyermekgondozáson a saját háztartásban élő gyerekek aktív felügyelete, gondozása és ellátása értendő. Az eltöltött időbe ebben az esetben csak az elsődleges gyermekgondozási tevékenységekkel töltött idő tartozik.

A gyermekgondozási feladatok túlnyomó része (73,5%-a) a nőkre hárul. A nők gyermekgondozással töltött ideje Lengyelországban, Belgiumban és Magyarországon a leghosszabb, a lengyel, belga és svéd férfiak után pedig a magyar férfiak töltik a legtöbb időt a szülői feladatok napi ellátásával. A nemek közötti munkamegosztás a gyermekgondozás területén Svédországban, Belgiumban, Dániában, majd negyedik helyen a magyar családokban a legegaltáriusabb, míg Litvániában a legegyszerűtlenebb.

A háztartás szerkezete és különösen a gyerekek jelenléte döntően befolyásolja az időmérleg alakulását. Az 1. táblázat adatai nem tesznek különbséget a családban nevelt gyermekek életkora szerint. Árnyaltabb képet kapunk a gyermekek korcsoportjai szerinti elemzés esetén. A párok időbeosztása leginkább a 7 éven aluli gyermekek jelenléte esetén behatárolt. A nők valamennyi országban az átlagosnál több időt töltenek házimunkával, mint kereső tevékenységgel, ha legalább egy 7 évesnél fiatalabb gyermek

van a háztartásban. Hasonlóan a nőkéhez a férfiak házimunkával töltött ideje is magasabb a gyermekes háztartásokban, különösen akkor, ha a gyermek még kicsi. A 2. táblázatban azoknak a pároknak a gyermekgondozással töltött idejét láthatjuk, ahol a gyermekek 6 év alattiak, illetve 7 és 17 év közöttiek.

2. 20–74 év közötti férfiak és nők gyermekgondozással töltött ideje
10 európai országban

Napi gyermekgondozással töltött órák és percek
Time spent on childcare by women and men aged 20 to 74 in 10 European countries
Hours and minutes per day

	Belgium	Németország	Észtország	Franciaország	Magyarország	Szlovénia	Finnország	Svédország	Egyesült Királyság	Norvégia
Egy háztartásban élő szülők 6 évnél fiatalabb gyerekekkel eltöltött gyermekgondozási ideje										
Összesen	1:21	1:39	1:46	1:19	2:03	1:39	1:50	1:39	1:41	1:44
Nők	1:54	2:18	2:39	1:57	2:56	2:23	2:34	2:10	2:22	2:17
Férfiak	0:51	0:59	0:50	0:40	1:11	0:56	1:03	1:07	1:00	1:13
Foglalkoztatott nők	1:40	1:44	1:40	1:41	1:58	2:16	2:02	2:08	2:08	2:11
Foglalkoztatott férfiak	0:50	0:57	0:50	0:37	1:09	0:55	1:01	1:07	0:58	1:12
Egy háztartásban élő szülők 7–17 év közötti gyerekekkel eltöltött gyermekgondozási ideje										
Összesen	0:24	0:22	0:19	0:20	0:30	0:13	0:14	0:32	0:20	0:19
Nők	0:32	0:32	0:28	0:30	0:40	0:19	0:19	0:39	0:26	0:28
Férfiak	0:16	0:13	0:10	0:09	0:21	0:07	0:09	0:24	0:12	0:11
Foglalkoztatott nők	0:29	0:26	0:26	0:25	0:32	0:17	0:17	0:38	0:23	0:26
Foglalkoztatott férfiak	0:16	0:14	0:10	0:09	0:20	0:07	0:09	0:25	0:12	0:11

Megjegyzés: Adatforrás: National Time Use Surveys 1998–2002, Eurostat (2004), 66–68.

A gyermekgondozás a háztartásban élő gyermekről való aktív gondoskodást jelenti. Ebbe beleértendő a fizikai ellátás, tanítás, olvasás, játék és beszélgetés a gyermekkel. A moziba járás, televíziózás, valamint az ehhez hasonló tevékenységek nem képezik részét a gyermekgondozással töltött időnek. A mintában csak a párként együtt élő szülők szerepelnek. A gyermekgondozás mint párhuzamos tevékenység, például az étkezés előkészítésekor együtt töltött idő nem képezi részét a gyermekgondozással töltött időnek.

Az adatok szerint legtöbb időt a 6 év alatti gyermekkel rendelkező magyar nők töltik gyermekgondozással (3 órát naponta), a belga nők pedig a legkevesebbet (2 órát naponta). A nők gyermekgondozással töltött átlagos ideje a vizsgált országokban napi 2 óra 21 perc. A férfiak átlagosan majdnem 1 órát, napi 59 percet töltenek gyermekgondozással. Legtöbb időt a norvég apák fordítják gyermekgondozásra (napi 73 percet), őket a magyar férfiak követik napi 71 perccel, és a sort a francia apák zárják, akik napi 40 percet szánnak szülői feladatokra. A foglalkoztatott anyák majdnem kétszerannyi időt töltenek gyermekgondozással, mint a foglalkoztatott, kisgyermekes apák. Azok a szülők, akiknek iskoláskorú, 7–17 éves gyermekük van, egyértelműen kevesebb időt töltenek gyermekgondozással, mint azok, akiknek legfeljebb 6 éves gyermekük van. Az

iskoláskorú gyermekkel rendelkező anyák átlagosan napi 30 percet, míg az apák napi 10–20 percet töltenek gyermekgondozással. Az iskoláskorú gyermekes családokban a svéd apák részvétele a legnagyobb. A gyermekgondozási idő majdnem 40 százaléka rájuk jut, míg a többi országban ez az arány 30 százalék körül alakul (Eurostat 2004).

A fenti adatok értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy az 1. és a 2. táblázatban csak az elsődleges gyermekgondozási idő hossza szerepel. Az időmérleg-vizsgálatok egyik nehézsége a párhuzamos tevékenységekre jutó idő mérése. Jellemző, hogy az emberek egyszerre több dolgot végeznek párhuzamosan. Ez különösen igaz a gyermekgondozási feladatokra, amelyek gyakran zajlanak más tevékenységekkel párhuzamosan. A szülői feladatokra szánt idő esetében fontos a fő- és másodlagos tevékenységek rögzítése. Amennyiben csak a fő tevékenységet mérjük, a másodlagos tevékenységekről nincs információ, ami félrevezető kutatási eredményekhez vezethet. A gyermekgondozással töltött idő megsokszorozódik, amennyiben a gyermekekkel eltöltött időbe a párhuzamosan végzett tevékenységeket is beleszámolják (Eurostat 2004).

Kevés az olyan nemzetközi összehasonlító vizsgálat, amely az európai családok házimunkára és különösen gyermekgondozásra fordított idejének felosztásában bekövetkezett változásokra koncentrálna. Jogos feltételezés, hogy az időnyomás hatására, amelylyel a mai szülők szembesülnek, főképp pedig a megnövekedett női foglalkoztatottság következtében a szülők napjainkban kevesebb időt szentelnek gyermekeiknek, mint 20 évvel ezelőtt. Mivel az olyan nagy mintára alapozott nemzetközi tanulmányok, amelyek szisztematikusan, időről időre elemzik a szülők és gyermekeik közösen töltött idejét, meglehetősen ritkák, a tendenciák felvázolása nehéz. A legtöbb lényeges eredményt felmutató tanulmányban azokat a nem európai országokat vizsgálják, amelyekben az időmérleg-kutatásoknak nagyobb hagyományai vannak, főleg az Egyesült Államokban vagy Ausztráliában, de Nagy-Britanniából is találunk adatokat.

Nagy-Britanniában az anyák 1960-hoz képest 1999-ben napi több mint 60 perccel hosszabb időt töltöttek gyermekgondozási feladatokkal, és ugyanezen idő alatt az apák gyermekgondozással töltött napi 12 perce 48 percre emelkedett (Fisher és mások 1999). Gershuny (2000) a 20 országot összehasonlító elemzésében azt találja, hogy a szülők gyermekgondozással töltött ideje csökkent az 1960-at követő két évtizedben, de 1984-től emelkedni kezdett. Gauthier – Smeeding – Furstenberg (2004) 16 fejlett ipari ország⁸ időmérleg-felméréseit használva vizsgálták a szülők gyermekgondozási feladatokkal töltött idejének változását. A gyermekgondozási tevékenységekre fordított időn belül hatféle tevékenységet vettek figyelembe (ezek többek között a személyes gondozás, olvasás, beszélgetés és a közös játék), az elemzést pedig az elsődleges tevékenységekre korlátozták. Az eredmények szerint a női foglalkoztatottság növekedése nem vezetett a szülői tevékenységekre fordított idő csökkenéséhez. Jóllehet, a keresőtevékenységet végző anyák kevesebb időt fordítottak gyermekgondozásra, mint a nem foglalkoztatottak, az általános trend azonban mégis pozitív, bár jelentős nemzeti különbségekkel. Összességében nemcsak az anyák, hanem az apák gyermekgondozással töltött ideje is növekvő tendenciát mutat: a foglalkoztatott apák több mint kétszerannyi időt töltöttek gyermekgondozással 2000-ben (mintegy napi 1 órát), mint 1960-ban (mintegy napi 24 percet).

⁸ A 16 vizsgált országból 12 EU tagország: Belgium, Bulgária, a volt Csehszlovákia, Finnország, Franciaország, Németország, Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Svédország, Nagy-Britannia és a volt Jugoszlávia.

3. A háztartási munkamegosztást befolyásoló tényezők

Mint az előbbieken vázoltuk, Európában a kétkeresős családmódel elterjedését nem követte a házimunka nemek közötti egyenlőbb megosztása. Arra a kérdésre, hogy mi okozza a házimunka megosztásának egyenlőtlenségét, a nemzetközi szakirodalomban domináns elméletek főként az egyén szintjén, mikro-szinten keresik a választ. Először három mikro-szintű tényezőt tárgyalunk: az időkorlátokat, az egyén rendelkezésére álló relatív erőforrás-mennyiséget, illetve a nemi ideológiák szerepét. Megvizsgáljuk, hogy a nemzetközi összehasonlító kutatások eredményei milyen mértékben támasztják alá ezeket a perspektívákat. Újabb elméletek szerint a házimunka megosztását különböző szinteken egymásra kölcsönösen ható tényezők befolyásolják. Egyes vizsgálatok eredményei alapján úgy tűnik, hogy az egyenlőtlen háztartási munkamegosztás nem individuális szinten dől el, hanem egyéni és strukturális tényezők együttes hatásának a következménye. A fejezet végén olyan tanulmányokat is bemutatunk, amelyek egy adott ország gazdaságára, társadalmára jellemző makroszintű folyamatok otthoni munkamegosztásra gyakorolt hatását vizsgálják.

Egyéni tényezők

Az időkorlátok elmélete szerint az a családtag fordít több időt házimunkákra és gyermekgondozási feladatok ellátására, akinek több idő áll rendelkezésére. Ez az elmélet abból indul ki, hogy a házimunka megosztása egy racionális döntés eredménye, amelyet a felek rendelkezésre álló idejükre tekintettel hoznak meg. Becker (1981) háztartási gazdasági modellje szerint a házastársak viszonylagos termelékenységük alapján, a háztartás hasznának maximalizálására törekedve osztják fel egymás között a házimunkával töltött időt. Míg a nők az otthoni gondoskodásban, a férfiak a keresőmunkában tesznek szert komparatív előnyre, ezért a család leghatékonyabb működését a saját területen történő specializáció biztosítja. Ezen nézőpont szerint a keresőmunka területén nagyobb terhet viselő és több fizetett munkaórával rendelkező fél tölt kevesebb időt házimunkával és gyermekgondozással.

Ezt a perspektívát az empirikus vizsgálatok csak részben támasztják alá. Az utóbbi évtizedekben a nők keresőmunkával töltött idejének növekedése és házimunkával töltött idejének csökkenése figyelhető meg. Azonban a női fizetett munkaórák számának növekedése ellenére a házimunka-elosztás nemek szerinti kiegyenlítetlensége keveset változott. Az EWCS szerint a foglalkoztatott nők 76 százaléka a 31 vizsgált országból napi rendszerességgel főz vagy végez házimunkát (Burchell és mások 2007). Az időmérleg-vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a foglalkoztatott nők kereső tevékenységgel töltött ideje a 15 vizsgált országból 11-ben több, mint a házimunkára fordított idő, a házimunka ideje csupán Észtországban, Lengyelországban, Magyarországon és Belgiumban haladja meg a keresőmunka idejét (Aliaga 2006). Az 1990-es évektől kezdve változott a kereső- és házimunkára fordított idő nemek szerinti megosztása. Ez főképp a nők, nem pedig a férfiak viselkedésének változásából adódik. A nők rugalmasabb napjaik újra- vagy átszervezésében, és inkább dolgoznak atipikus foglalkoztatási formákban. Az időkorlát-elméletet támasztja alá az a tény, hogy a részmunkaidőben dolgozó nők házimunkával töltött ideje magasabb, mint a teljes állásban foglalkoztatott

nőké (Work changes gender 2007). A nők foglalkoztatottsági helyzete azonban kevésbé befolyásolja a férfiek házimunkával töltött idejét, a nők a kétkeresős családokban is jóval több házimunkát végeznek (Presser 1994).

A női foglalkoztatottság növekedésével a kiskorú gyermeket nevelő anyák aránya is megnőtt a munkaerőpiacon. Számos tanulmány vizsgálja, hogy az anyák aktívabb munkaerő-piaci részvétele milyen mértékben befolyásolja a szülő-gyermek együttléteket (*parent-child shared time*) idejét. A legtöbb időt a nem foglalkoztatott férfiak és nők töltik gyermekgondozással (OECD 2006). Mint ahogy már korábban említettük, Gauthier és mások (2004) elemzése szerint, amelyet 16 iparosodott ország, köztük 13 európai ország 1960 és 2000 között felvett adataira alapoztak mind a foglalkoztatott, mind a nem foglalkoztatott nők gyermekgondozással töltött ideje növekedett az elmúlt négy évtizedben. Az időkorlát-elmélet alapján egy fordított változást várnánk. Azonban 2000-ben a keresőmunkát végző anyák napi 54 perccel, a nem foglalkoztatott anyák 1 óra 12 perccel több időt töltöttek gyermekgondozással, mint 1960-ban. Az eredmények azt mutatják, hogy a foglalkoztatott anyák több időt töltenek el gyermekeikkel akár a saját pihenő-, vagy alvásidejük kárára. Hozzájárulhat ehhez a pozitív tendenciához, hogy a mai szülők gyermekeikkel töltött idejüket egyre inkább olyan befektetésnek tekintik, amely szoros összefüggésben van a gyermekük jólétével és fejlődésével (Büchel – Duncan 1998; Furstenberg – Morgan – Allison 1987). Az 1990-es években a keresőmunkát végző anyák összmunkaideje, azaz kereső- és házimunkával, valamint gyermekgondozással töltött ideje (10,6 óra) 2 órával meghaladta a nem foglalkoztatott anyák napi összmunkaidejét (8,7 óra).

A férfiak összmunkaideje nem változott számottevően az 1990-es évek alatt (Work changes gender 2007). A foglalkoztatott férfiak kevesebb időt töltenek házimunkával, és több szabad idővel rendelkeznek, mint a keresőmunkát végző nők. A kétkeresős családmódel térnyerése ellenére az időmérleg-adatok változatlanul visszatükrözik a korábbi szerepmegosztást, amelyben a nők háztartásvezetők, a férfiak családfenntartók. A HETUS adatbázis időmérleg-adatai szerint (Eurostat 2004) a foglalkoztatott férfiak Szlovéniában, Svédországban és Észtországban végzik a legtöbb házimunkát. Európai viszonylatban a hazai férfiak részvállalása is átlagon felüli, 14 ország ranglétráján a keresőmunkát vállaló magyar férfiak abszolút házimunkaidejük alapján az ötödik helyen büszkélkedhetnek. Ellentmond az időkorlát-perspektívának a munkanélküli férfiak körében végzett vizsgálatok eredménye is; a pénzkereső és a munkanélküli férfiak otthoni szerepvállalása között csak elenyésző különbség van (Shamir 1986; Blaskó 2006).

A relatív erőforrások elmélete szerint egy partnerkapcsolatban a nagyobb erőforrással rendelkező félnek van módja arra, hogy kisebb részt vállaljon a házimunka terheiből. Ez a megközelítés a gazdasági és társadalmi erőforrások többféle típusát veszi számításba (pl. az iskolai végzettséget, jövedelmet, életkort és foglalkoztatási helyzetet). Az a fél, aki több erőforrással rendelkezik, így például magasabban képzett, vagy nagyobb jövedelemmel rendelkezik, jobb alkupozícióban van a társával szemben a feladatok megosztásánál (Gaspar – Klinke 2009), és így kevesebb időt tölt házimunkával és gyermekgondozással (Coltrane 2000). A relatív erőforrások operacionalizálásánál jellemzően a felek relatív pénzügyi erejét (Brayfield 1992; Evertsson – Neremo 2004; Fuwa 2004), iskolai végzettségét, foglalkozási státuszát, korát (a releváns élettapasztalathoz kapcsolódó tényezőt), társadalmi státuszát vagy ezeknek a tényezőknek a kombinációját veszik figyelembe. Az elméletet leginkább alátámasztó változónak a relatív jövedelem bizonyult (Shelton – John 1996). A házimunkában való szerepvállalás kiegyenlített

akkor, ha a háztartás női és a férfi tagjának relatív társadalmi-gazdasági státusza és relatív jövedelmi pozíciója között kisebb a különbség (Gaspar – Klinké, 2009; González és mások 2009). Az EWCS eredményei szerint ötből négy kétkeresős család esetében nagyobb részben a férfiak járulnak hozzá a háztartás bevételeihez. A kétkeresős gyermektelen családok 81 százalékában, míg a kétkeresős gyermekes családok 84 százalékában magasabb a férfiak keresete a nőkéénél (Burchell és mások 2007). A házimunka megosztása terén a nők rosszabb alkupozícióban vannak alacsonyabb jövedelmük miatt. Gaspar és Klinké (2009) európai párokat vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy a férjek és a feleségek keresete közötti kisebb egyenlőtlenség egalitáriusabb otthoni munkamegosztáshoz vezet. Batalova és Cohen (2002) kimutatták, hogy azokban a családokban, ahol a nők többet keresnek a férfiaknál, a férfiak több házimunkát végeznek. Crompton és mások (2005) brit, cseh és norvég párokat vizsgálva az ISSP 1994. évi és 2002. évi adatai alapján szintén arra az eredményre jutottak, hogy a házimunka megosztása tradicionálisabb azokban a családokban, ahol a férfi többet keres, mint a nő. Drobníč és Treas (2006) szerint ez a feltevés nem minden bevételi különbség esetén érvényes, ami azt sugallja, hogy további faktorok is lényeges szerepet töltenek be a nemek közötti munkamegosztás kialakulásában. Fernandez és Sevilla-Sanz (2006) a spanyol időmérleg-felmérés adatait elemezve szintén arra a megállapításra jutottak, hogy bár a nők relatív házimunka-része relatív jövedelmük emelkedése esetén csökken, ez csak egy bizonyos pontig érvényes. A gyermekgondozásra fordított idő és a relatív jövedelmi pozíció közötti összefüggést vizsgáló tanulmányok a relatív erőforrások elméletét kevésbé támasztják alá (Coverman 1985).

A házimunkavégzést befolyásoló erőforrások közül az egyén iskolai végzettségét vizsgáló tanulmányok azt találták, hogy a magasabb iskolai végzettségű férfiak több, míg a magasabb képzettségű nők kevesebb házimunkát végeznek (Batalova – Cohen 2002; Gaspar – Klinké 2009; Pittman – Blanchard 1996). A nők iskolázottsága nagyobb mértékben befolyásolja a házimunka nemek közötti megosztását, mint a férfiaké. Ennek oka az, hogy a magasabb végzettségű nők kevesebb időt töltenek házimunkával, nem pedig az, hogy férjeik inkább részt vállalnának az otthoni feladatokban (Ramos 2005; Work changes gender 2007). A szülők iskolai végzettsége és a gyermekgondozásra fordított idő kapcsolatát vizsgálva több tanulmány úgy találja, hogy a magasabb végzettséggel rendelkező szülők több időt szentelnek a gyermekgondozásra (Gauthier és mások 2004; Gronau 1977; Leibowitz 1974). Gauthier és mások (2004) szerint a magasabb végzettséggel rendelkező szülők napi 40–50 perccel többet szánnak gyermekgondozási tevékenységekre és ez a különbség a férfiak esetében nagyobb, mint a nőknél. A szülők gyermekekkel töltött közös idejének a gyermekek jólétére és fejlődésére gyakorolt pozitív hatásával a magasabb végzettségű szülők inkább tisztában vannak (Gauthier és mások 2004).

A téma nemzetközi szakirodalma a házimunka megosztásának harmadik fő meghatározójaként az egyének nemi-ideológiai beállítottságának szerepét tárgyalja. Ez az elmélet abból indul ki, hogy a háztartási munkamegosztást jelentősen befolyásolja a férfiak és nők értékrendje, nemi szerepfelfogása, a munka és a család fontosságára vonatkozó nézeteik (Hiller 1984; Fenstermaker – West 2002). A nemi szerepfelfogáson alapuló elmélet szerint a házimunka megosztása inkább a nemi szerepek szimbolikus kinyilatkoztatása (Bianchi és mások 2000. 194), mintsem a családi haszon maximalizálására törekvő racionális döntés. Az elmélet szerint az egalitárius nemi szerepfelfogással rendelkező párok házimunka-megosztása kiegyenlítettebb, mint a tradicionális nemi

szerepfelfogású pároké. Ezt az elméletet az utóbbi évtized számos vizsgálata alátámasztotta. Többek szerint a férfiak és nők nemi szerepfelfogásából következtetni lehetett a vizsgált országok nemek közötti házimunka-megosztására (Coltrane 2000; Davis – Greenstein 2004; Shelton – John 1996). A tradicionális beállítottságú férfiak több házimunkát végeznek. Ezt az állítást több országból vett minta is alátámasztotta (Németország: Lavee – Katz 2002; Svédország: Nordenmark – Nyman 2003; Nagy-Britannia: Kan 2008). Számos nemzetközi összehasonlító tanulmány is hasonló eredményekhez jutott (Batalova – Cohen 2002; Davis – Greenstein – Marks 2007; Fuwa 2004). A FamWork (2005) projekt, amely férfiak és nők nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjeit vizsgálta kilenc európai országban, majd később Magyarországon is (Herche 2009), szintén megerősítette azt a hipotézist, amely szerint az attitűdök és a férfiak házimunkavégzése között kapcsolat van. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a tradicionális beállítottságú férfiak kevesebb időt töltenek házimunkával, míg az inkább tradicionális attitűddel rendelkező nők többet.

Egyes szerzők, mint Crompton, Brockman és Lyonette (2005) az egalitárius nemi szerepfelfogás és a kevésbé tradicionális házimunka-megosztás közötti összefüggés gyengüléséről számoltak be. A szerzők 1994-ben és 2002-ben felvett adatokat vizsgáltak Nagy-Britanniából, Norvégiából és Csehországból. A kapcsolat mindhárom országban gyengült, olyannyira, hogy az összefüggés 2002-re Nagy-Britanniában és Norvégiában már nem volt szignifikáns. Bár a nemi szerepfelfogás egyre liberálisabbá vált a vizsgált országokban, ezt a házimunka megosztása terén jelentős változás nem követte.

González és társai (2009) az ESS adatait elemezve 24 országban vizsgálták azokat a mikro- és makroszintű tényezőket, amelyek hatással lehetnek a házimunka megosztásra. Arra a megállapításra jutottak, hogy tradicionális beállítottság esetén csökken a férfiak együttműködő magatartásának valószínűsége. Azonban eredményeik összességében inkább a relatív erőforrások elméletét, mintsem a nemi-ideológiai beállítottságok szerepét támasztották alá. Ezen felül a strukturális (makro-) szintű tényezők járultak hozzá leginkább az országok közötti különbségek kialakulásához.

Fuwa (2004) szerint a strukturális (makro-) szintű politikai és gazdasági szférában kialakult nemi egyenlőtlenségek korlátozzák a mikroszintű (a relatív erőforrások, az időkorlátok és a nemi ideológiák) tényezők hatásait. A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a strukturális faktorok milyen mértékben befolyásolják a mikroszintű tényezőket, és hogy ezek a hatások okozhatták-e az egyén szintjére fókuszáló kutatások eredményeinek ellentmondásait és bizonytalanságait.

Strukturális tényezők

A legutóbbi kutatások szerint a házimunka megosztása különböző (mikro- és makro-) szintű, egymással összefüggő tényezők függvénye. Az integrált szemlélet alapján az egyének viselkedése nem választható el környezetüktől. Az egyre összetettebb koncepciók megpróbálnak pszichológiai, interperszonális, intézményi, kulturális és gazdasági szempontokat is figyelembe venni a házimunka családon belüli megosztásának tárgyalásakor. Napjainkig számos elméleti megközelítés vált ismertté (többek között társadalmi-feminista, pszichológiai és szocializációs elméletek), amelyek közül egyik sem bizonyult elég erősnek ahhoz, hogy kizárólagosan meghatározóvá váljon (Coltrane 2000).

Mióta a vizsgálatokban figyelembe veszik a környezeti változók egyéni viselkedésre gyakorolt hatását, a kutatóknak a házimunka-megosztás szokásait befolyásoló szélesebb társadalmi-gazdasági és szakpolitikai környezettel is számolniuk kell. Az állami szakpolitikák, a gazdasági fejlődés és fejlettség, a nemi egyenlőség szintje és a jóléti rendszerek jellemzői mind befolyással lehetnek a házimunka megosztására (Batalova – Cohen 2002; Hook 2006; Fuwa 2004; Stier – Lewin-Epstein 2007). Az állami szabályozás a családi élet kialakításához ösztönzést nyújthat, forrásokat biztosíthat, de egyben akadályozhatja és korlátok közé is szoríthatja azt. A szülői szabadság és az intézményes gyermekfelügyelet biztosítása, a rugalmas foglalkoztatás megteremtése, pénzügyi támogatások vagy jobb infrastrukturális feltételek biztosítása mind olyan állami eszközök, amelyek segíthetik a családokat a család és a munka világa közötti egyensúly megteremtésében.

Egyes tanulmányok az európai országok szakpolitikai tényezőinek és a nemek közötti házimunka megosztásának kapcsolatát vizsgálják. Crompton (2006) öt ország tanulmányozása alapján arra a megállapításra jutott, hogy a házimunka párok közötti megosztása Norvégiában, Finnországban és Nagy-Britanniában a legkiegyenlítettebb. A brit férfiak azért vállalhatnak nagyobb részt a házimunkából, mert a rugalmasabb munkaerőpiac lehetővé teszi számukra az intenzívebb otthoni munkavégzést, illetve az intézményes gyermekfelügyelet hiánya rákényszeríti őket arra, hogy többet foglalkozzanak a gyerekekkel. A skandináv országok kormányai olyan szakpolitikákat hoztak létre, amelyek arra ösztönzik a férfiakat, hogy nagyobb részt vállaljanak az otthoni feladatokból. Az északi országokkal ellentétben Portugáliában az efféle szakpolitikák hiányoznak, így itt a legkevésbé kiegyenlített a házimunka megosztása. Franciaországban a vizsgálatok eredményei a portugálhoz hasonló tradicionális házimunka-megosztást mutatnak, annak ellenére, hogy a francia szociálpolitikai intézkedések támogatják a nemi egyenlőséget, valamint bőkezűek a gyermekgondozási szolgáltatások támogatásában is.

Fuwa és Cohen (2007) 33 országban vizsgálták a társadalompolitikai beavatkozások házimunka-megosztásra gyakorolt hatását. A szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy a házimunka nemek közötti megosztása kiegyenlítettebb azokban az országokban, ahol nem részesítenek előnyben bizonyos foglalkoztatási formákat, és amelyekben hosszabb szülői szabadságot támogató szakpolitikákat alkalmaznak. Rámutattak arra is, hogy a nők teljes idejű foglalkoztatása és magasabb jövedelme erősebb hatást gyakorolt a házimunka megosztására azokban az országokban, amelyekben a támogatásokhoz való hozzáférés kiegyenlítettebb. A túl hosszú szülői szabadság azonban csökkenti a nők későbbi teljes munkaidős foglalkoztatásának esélyét. Tanulmányuk rávilágít arra, hogy a szociálpolitikai intézkedések hatással vannak az egyéni (mikro-) szintű tárgyalások dinamikájára is, a szülői szabadság szabályai összekötő kapcsot jelentenek a nők teljes munkaidős foglalkoztatottságának alakulása és a házimunka nemek közötti megosztása között.

Stier és Lewin-Epstein (2007) 25 országban vizsgálták a munka- és családpolitikák házimunka-megosztásra gyakorolt hatását. Arra a következtetésre jutottak, hogy a munkaerőpiacon lévő nemi egyenlőtlenségek és az országokra jellemző nemi-ideológiai beállítottságok a házimunkák felosztásáról folytatott (vagy nem folytatott) tárgyalásokon keresztül befolyásolják a családokon belüli nemi egyenlőtlenséget.

Smith és Williams (2007) egy „apa-barát szakpolitika”-indexet készítettek, amelynek segítségével összehasonlíthatóvá váltak az apákra vonatkozó szülői szabadság

nyugat-európai országokban érvényesülő szabályai. Elemzésükben összefüggést találtak az országok szakpolitikai indexe és az apák gyermekgondozással töltött ideje között. 20 ország időmérleg-adatait vizsgálva Hook (2006) szintén arra a megállapításra jutott, hogy a férfiak házimunkával töltött ideje függ az apák számára elérhető szülői szabadság mértékétől.

A holisztikus megközelítések területén egy további megközelítés az ország-típológiák használata, és annak vizsgálata, hogy ezek milyen mértékig magyarázzák az országokban a nemek közötti házimunka megosztást. Fuwa (2004) 22 iparosodott ország 1994. évi ISSP-adatait elemezve azt vizsgálta, hogy a makro-szintű nemi egyenlőtlenségek Esping-Andersen jóléti állam-típológiájának tükrében mekkora hatással vannak az egyén (mikro-) szintjén lévő tényezőknél (az időkorlátok, a relatív erőforrások és a nemi ideológiák), valamint a házimunka megosztásának kapcsolatára. A szerző arra az eredményre jutott, hogy a konzervatív országok rendelkeznek a legtradicionálisabb házimunka felosztással (például Ausztria és Olaszország), majd ezeket követik a liberális rezsimek (ilyen többek között Nagy-Britannia). A férfiak a házimunka terén leginkább a szociáldemokrata államokban (mint például Norvégiában vagy Svédországban) és a volt szocialista országokban működtek együtt a házimunka területén (ez a kategória kiegészíti Esping-Andersen típológiáját, olyan példakkal mint Bulgária vagy Kelet-Németország). Az eredmények azt mutatják, hogy a házimunka megosztásának tárgyalásakor a nők foglalkoztatási helyzete és a nemi ideológiák szerepe kevesebbet nyom a latban azokban az országokban, amelyekben kisebb a nemi egyenlőség a munkaerőpiacon és a politikai szférában. A mikroszintű tényezők változásai nem bizonyulnak elegendőnek az egyenlő házimunka-megosztás eléréséhez, ha a strukturális (makro-) szintű nemi egyenlőtlenségek érintetlenek maradnak.

Geist (2005) szintén az 1994. évi ISSP-felmérés adataira alapozva tanulmányozott 10 országot, köztük 4 európai (Ausztriát, Nagy-Britanniát, Olaszországot és Svédországot). A szerző mintáját a 25–64 év közötti házas vagy együtt élő párokra korlátozta, akik közül legalább az egyik fél dolgozott. A mikro-szintű folyamatok (az időkorlát, relatív erőforrások és nemi ideológiák) házimunka megosztásában betöltött szerepének elemzése mellett Geist az állami berendezkedés (*regimes*) különbségeit is figyelembe vette, az országokat liberális, konzervatív és szociáldemokrata jóléti államok kategóriába csoportosítva. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy függetlenül az egyéni jellegzetességektől, az egalitárius házimunka megosztás a konzervatív jóléti berendezkedésekben ritka. A liberális államok szokásai sokszínűek, és az egyenlő házimunka-megosztás leginkább a szociáldemokrata jóléti rezsimekre jellemző.

Boje és Ejrnæs (2008) néhány problémára hívták fel a figyelmet a jóléti államok típológiájával kapcsolatban. Úgy találták, hogy a jóléti államok rendszere megtevesztő lehet, mert nagyrészt az észak- és nyugat-európai államok adataira alapul, míg a közép- és kelet-európai országokkal nem foglalkoznak. Nézetük szerint a munkaerőpiac és az állam mellett más szociális szolgáltatókkal is számolni kell, például a közösségi vagy civil szolgáltatókkal, vagy a saját, belső dinamikával rendelkező családok szerepével. A szerzők az EU tagállamait öt különböző ellátási kategóriába sorolták. A modell-kategóriák a következők voltak: „kiterjesztett családpolitikai modell” (*Extensive Family Policy Model*), amelybe Dániát és Svédországot, illetve két másik országot, Franciaországot és Belgiumot sorolták, amelyeket a „születést támogató családpolitikával” (*pronatalistic family policy*) jellemezték. Hollandiát és Nagy-Britanniát a „rövid szabadság és részmunkaidős modell” (*Short leave, Part-time Model*) kategóriába sorolták. A

„hosszú szabadság és részmunkaidős modellbe” (*Long-leave, Part-time Model*) Németország, Ausztria és Luxemburg került, amelynek tagjait korábbi vizsgálatok az ún. „erős kenyérkereső modell” (*Strong Breadwinner Model*) csoportjának tekintették (Esping-Andersen 1990; Lewis 1992). A „családi gondoskodás modelljébe” (*Family Care Model*) a dél-európai országok és két balti állam kerültek, a „kiterjesztett szülői távollét modelljébe” (*Extended Parental Leave Model*) pedig Magyarország, Lengyelország, Csehország, Litvánia, valamint Finnország. Ez a csoportosítás jelentősen eltér a hagyományos jóléti állam-típológiáktól. A leginkább szembeötlő különbség az, hogy Finnország nem a többi skandináv ország kategóriájába került. A szerzők emellett érvelnek, hogy ellentétben a svéd vagy dán anyákkal a finn nők szabadon választhatnak: maguk gondozzák-e gyermekeiket, vagy folytatják-e keresőtevékenységüket. Ebben a tanulmányban Boje és Ejrnæs arra a megállapításra jutottak, hogy a különböző családpolitikák jelentősen befolyásolják az anyák gyermekgondozási gyakorlatát és azokat a családi stratégiákat, amelyekkel a családi élet és munka egyensúlyát megteremtik. Az anyák gyermekgondozási idejének megosztását a különböző életszakaszok és a különböző gondozási stratégiák miatt különféle ellátási és támogatási politikák befolyásolják. A házimunka megosztása azoknál a pároknál a leginkább egyenlő, amelyek a „kiterjesztett családpolitikai modellbe” tartoznak, és amelyeknek a leginkább egalitáriánus a nemi szerepfelfogása. A gyermekgondozási feladatok és a házimunka jelentős részét azonban azoknak az országoknak a többségében is a nők végzik, amelyek az egyenjogúságot legjobban támogatják; az otthoni munkák megosztásának nemek közti egyenlőtlensége ezekben az országokban is megfigyelhető.

Összefoglalás

A nők, különösen a fiatal gyermekes anyák foglalkoztatottságának növekedése az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb munkaerő-piaci változása. A családon belüli hagyományos munkamegosztásban azonban gazdasági aktivitásuk növekedése ellenére sem következtek be jelentős változások. A keresőmunkát végző nők továbbra is jóval nagyobb arányban veszik ki részüket a háztartási feladatok ellátásából, mint a férfiak. Az itt bemutatott kutatási eredmények szerint a háztartási munka megosztásában tapasztalható nemi egyenlőtlenség, illetve a házimunka egyes feladatainak nemi szegregációja egy nemzeti határokon túlmutató jelenség, az otthoni tevékenységek túlnyomó részét kivétel nélkül minden európai országban változatlanul a nők végzik.

Magyarországon a legújabb, nemzetközileg összehasonlítható időmérleg-adatok szerint a házimunkára fordított idő 65%-a és a gyermekek gondozásával járó feladatok 70%-a hárul a nőkre, ami a férfiak és nők közötti munkamegosztást nézve az átlagnál egalitáriusabb munkamegosztást jelent.⁹ A magyar férfiak szerepvállalása az otthoni munkákban átlagosnak mondható, viszont a szülői feladatok területén a magyar apák részvállalása az átlagnál nagyobb. Bár a keresőmunkát végző nők házimunkaterhe hazánkban is jóval magasabb, mint a férfiaké, a keresőmunkát végző férfiak szerepvállalása az otthoni teendőkhöz képest csupán öt európai országban nagyobb. A hazai közvéleményben uralkodó nézet, miszerint a magyar nők tehervállalása a házi-

⁹ 17 ország közül hétben egyenlőtlenebb a házimunka megosztása, mint a magyar nők és férfiak esetében (Aliaga 2006).

munkában magasabb, a magyar férfiaké pedig alacsonyabb más európai országokhoz képest, olyan publikációkra támaszkodik, amelyek korlátozott számú országot vizsgáltak. Ám a több országot vizsgáló nemzetközi kutatások eredményei egyértelműen igazolják, hogy, bár hazánkban a családon belüli munkamegosztásban más európai országokhoz hasonlóan jelentős nemi egyenlőtlenségek mutatkoznak meg – a magyar párokra az európai átlagnál egalitáriusabb munkamegosztás jellemző. A hazai párok abszolút házimunkaidejét tekintve fontos hangsúlyozni, hogy nemcsak a magyar nők fordítanak az európai átlagnál hosszabb időt az otthoni munkák elvégzésére¹⁰, hanem a magyar férfiak is.¹¹

Igyekeztünk rámutatni arra, hogy jelentős, sokszor nehezen magyarázható különbségek találhatók az adott társadalmakban tipikus otthoni munkamegosztás gyakorlatai között. Országról országra különböznek a házimunka nemek szerinti megosztását befolyásoló tényezők is. Ahogy az áttekintett vizsgálatok eredményei mutatták, a szakirodalom visszaigazolta az egyéni házimunkavégzés fő meghatározóinak: az időkorlátoknak, az egyén rendelkezésére álló relatív erőforrás-mennyiségnek és az egyén ideológiai beállítottságának jelentőségét a párok otthoni időbeosztásában. Mint elemzésünkben nyilvánvalóvá válik, az adott országokra jellemző, egymástól eltérő otthoni munkamegosztást kialakító folyamatokat számos mikro- és makroszintű faktor befolyásolja. Viszont kevés olyan átfogó, nemzetközi összehasonlító elemzés készült eddig, amelyek a különböző tényezők hatását egyszerre, egységes modell keretében vizsgálnák, és lehetővé tennék a háztartási munkamegosztást befolyásoló komplex folyamatok mélyrehatóbb elemzését.

A háztartások időbeosztását befolyásoló egyéni döntések össztársadalmi hatása jelentékeny. A női munkaerő fontossága, a termékenység csökkenéséből adódó problémák és a társadalom elöregedésének veszélyei együttesen olyan társadalompolitikai beavatkozásokat tesznek szükségessé, amelyek a munka és családi élet közötti egyensúlyi zavarok enyhítését szolgálják. A házimunka nemek szerinti megosztásának dinamikájával foglalkozó, további kutatások hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a nők és férfiak könnyebben megtalálják a családi élet és munka számukra leginkább megfelelő kombinációját. Nagy szükség lenne olyan, elsősorban a strukturális (makro-) szintű gazdasági-társadalmi tényezők munkamegosztásra gyakorolt hatását vizsgáló elemzésekre, amelyek lehetővé teszik az országok közti és időbeli összehasonlításokat. Másrészt fontos lenne a nemek közötti egyenlőtlen időbeosztáshoz vezető folyamatokat magyarázó elméletek továbbfejlesztése. Végül, de nem utolsósorban érdemes lenne ezt a területet szakpolitikai és jogalkotói szempontból is megközelíteni, középpontba helyezve a jóléti állam és a nemzeti sajátosságok szerepét.

¹⁰ 17 ország időmérleg eredményeit összevetve, a magyar nőknél nagyobb a háztartási munkára fordított idő mennyisége a román, az olasz, és az észt nők esetében, a szlovén nők a magyar nőkhöz hasonlóan napi közel 5 órát töltenek házimunkával és a gyermekellátási feladatok elvégzésével (Aliaga 2006).

¹¹ 17 ország időmérleg eredményeit összevetve az észak után a magyar és a szlovén férfiak töltik a leghosszabb időt házimunkával naponta (Aliaga 2006).

IRODALOM

- Aliaga, C. – Winqvist, K. (2003): *How women and men spend their time – Results from 13 European countries*. EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, Theme 3 – 2003/12. European Communities, 2003.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-03-012/EN/KS-NK-03-012-EN.PDF.
- Aliaga, C. (2006): *How is the time of women and men distributed in Europe?* EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, 2006/4, European Communities, 2006.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF.
- Batalova, J. A. – Cohen, P. N. (2002): Premarital Cohabitation and Housework: Couples in Cross-National Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 64. 743–755.
- Becker, G. S. (1981): *A treatise on the family*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bianchi, S. M. – Milkie, M. A. – Sayer, L. C. – Robinson, J. P. (2000): Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*, 79. 191–228.
- Blaskó Zs. (2006): *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka*. (KSH NKI Kutatási jelentések, 82.), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Boje, T. P. – Ejrnæs, A. (2008): *Family Policy and Welfare Regimes*. In: Workpackage 3: Labour Market and social Policies. University of Aberdeen, Aberdeen.
- Brayfield, A. A. (1992): Employment Resources and Housework in Canada. *Journal of Marriage and the Family*, 54/1. 19–30.
- Büchel, F. – Duncan, G. J. (1998): Do Parents' Social Activities Promote Children's School Attainments? Evidence from the German Socioeconomic Panel. *Journal of Marriage and the Family*, 60/1. 95–108.
- Bukodi E. (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In: Nagy I. – Pongrácz T-né – Tóth I. Gy. (szerk.). *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 15–43.
- Burchell, B. – Fagan, C. – O'Brien, C. – Smith, M. (2007): *Working conditions in the European Union: the gender perspective*. EUROFOUND.
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/108/en/1/ef07108en.pdf>
- Coltrane, S. (2000): Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and the Family*, 62. 1208–1233.
- Coverman, S. (1985): Explaining Husbands' Participation in Domestic Labour. *The Sociological Quarterly*, 26. 81–97.
- Crompton, R. – Brockman, M. – Lyonette, Clare (2005): Attitudes, Women's Employment and the Domestic Division of Labour. *Work, Employment and Society*, 19/2. 213–233.
- Crompton, R. (2006): *Employment and the family: the reconfiguration of work and family life in contemporary societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Davis, S. N. – Greenstein, T. N. (2004): Cross National Variations in the Division of Household Labor. *Journal Marriage and Family*, 66. 1260–1271.

- Davis, S. N. – Greenstein, T. N. – Marks, J. P. G. (2007): Effects of union type on division of household labor: Do cohabiting men really perform more housework? *Journal of Family Issues*, 28. 1246–1272.
- Drobnič, S. – Treas, J. (2006): *Household arrangements under welfare state regimes: Employment and the division of household labor in USA, Germany, and Finland*. Paper presented at the American Sociological Association Meetings, Montreal, August 11–14, 2006.
- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press, Oxford.
- EUROSTAT (2003): *Time use at different stages of life – Results from 13 European countries*. Working Papers. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities 2003.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CC-03-001/EN/KS-CC-03-001-EN.PDF
- EUROSTAT (2004): *How Europeans spend their time - Everyday life of women and men. Data 1998–2002*. Pocketbooks. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities 2004.
<http://www.unece.org/stats/gender/publications/Multi-Country/EUROSTAT/HowEuropeansSpendTheirTime.pdf>
- EUROSTAT (2005): *Reconciling work and family life in the EU25 in 2003. Employment rates lower and part-time rates higher for women with children. Higher employment rates for men with children*. News release, 49/2005 – 2005. április 12. <http://www.iesf.es/fot/3-12042005-EN-AP.pdf>
- EUROSTAT (2009): *European time use surveys – 2008 guidelines, Methodologies and working paper, Theme: Population and social conditions*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities 2009.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-08-014/EN/KS-RA-08-014-EN.PDF
- Evertsson, M. – Nermo, M. (2004): Dependence within Families and the Division of Labor: Comparing Sweden and the United States. *Journal of Marriage and Family*, 66/5. 1272–1286.
- FAMWORK (2005): *Family Life and Professional Work: Conflict and Synergy*. <http://www.eu-project-famwork.org/>
- Fenstermaker, S. – West, C. (2002): *Doing Gender, Doing Difference, Inequality, Power, and Institutional Change*. Routledge, New York.
- Fernandez, C. – Sevilla-Sanz, A. (2006): *Social Norms and Household Time Allocation*. Economics Series Working Papers 291, University of Oxford, Department of Economics.
- Fisher, K. – McCulloch, A. – Gershuny, J. (1999): *British Fathers and Children: A Report for Channel 4 “Dispatches”*. Institute for Social and Economic Research. University of Essex, Colchester, UK. <http://www.iser.essex.ac.uk/press/doc/2000-12-15.pdf>.
- Furstenberg, F. F. – Morgan, P. S. – Allison, P. D. (1987): Paternal Participation and Children’s Well-Being after Marital Dissolution. *American Sociological Review*, 52. 695–701.
- Fuwa, M. – Cohen, P. N. (2007): Housework and social policy. *Social Science Research*, 36. 512–530.

- Fuwa, M. (2004): Macro-Level Gender Inequality and the Division of Household Labor in 22 Countries. *American Sociological Review*, 69/6. 751–767.
- Gaspar, S. – Klinke, M. (2009): *Household division of labour among European mixed partnerships*. e-WORKING PAPER, CIES, Centro de Investigação e Estudos de Sociologia, Lisbon. <http://www.cies.iscte.pt/destaques/documents/CIES-WP78GaspereKlinke.pdf>
- Gauthier, A. H. – Smeeding, T. M. – Furstenberg F. Jr. (2004): Are Parents Investing Less Time in Children? Trends in Selected Industrialized Countries. *Population and Development Review*, 30/4. 647–71.
- Geist, C. (2005): The Welfare State and the Home: Regime Differences in the Domestic Division of Labour. *European Sociological Review*, 21/1. 23–41.
- Gershuny, J. (2000): *Changing times*. Oxford University Press, Oxford.
- González, J. M. – Jurado-Guerrero, T. – Naldini, M. (2009): *What Made Him change: An Individual and National Analyses of Men's Participation in 26 Countries*. DemoSoc Working Paper, Paper Number 2009/30, Department of Political Social Studies, Universitat Pompeu Fabra. [http://www.recercat.net/bitstream/2072/41841/1/DEMOSOC30\[1\].pdf](http://www.recercat.net/bitstream/2072/41841/1/DEMOSOC30[1].pdf)
- Gronau, R. (1977): Leisure, Home Production, and Work: The Theory of the Allocation of Time Revisited. *Journal of Political Economy*, 85/6. 1099–1123.
- Hantrais, L. (2004): *Family Policy Matters: Responding to Family Change in Europe*. The Policy Press, Bristol.
- Herche, V. (2009): *Zur Vereinbarkeit von Familie und Beruf in Ungarn. Die subjektive Wahrnehmung von Mehrfachbelastungen und den daraus resultierenden Folgen*. VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken.
- Hiller, D. V. (1984): Power dependence and division of family work. *Sex Roles*, 10. 1003–1019.
- Hook, J. L. (2006): Care in Context: Men's Unpaid Work in 20 Countries, 1965–2003. *American Sociological Review*, 71. 639–660.
- Kan, M. Y. (2008): Does gender trump money? Housework hours of husbands and wives in Britain. *Work Employment and Society*, 22. 45–66.
- Lavee, Y. – Katz, R. (2002): Division of labor, perceived fairness, and marital quality: The effect of gender ideology. *Journal of Marriage and Family*, 64. 27–39.
- Leibowitz, A. (1974): Home Investments in Children. *The Journal of Political Economy*, 82 (Part II). 111–131.
- Lewis, J. (1992): Gender and the development of welfare state regimes. *Journal of European Social Policy*, 2 (3). 159–173.
- Nordenmark, M. – Nyman, C. (2003): Fair or unfair? Perceived fairness of household division of labour and gender equality among women and men – the Swedish case. *European Journal of Womens Studies*, 10. 181–209.
- OECD (2006): *OECD Family database* www.oecd.org/els/social/family/database. OECD – Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs.
- Pittman, J. F. – Blanchard, D. (1996): The effects of work history and timing of marriage on the division of household labour: a life-course perspective, *Journal of Marriage and the Family*, 58. 78–90.

- Pongrácz, Tné. – Murinkó, L. (2009) Háztartási munkamegosztás. Azonosságok és különbségek Európában. In Nagy I. – Pongrácz T.-né (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2009.* TÁRKI – Szociális és Munkügyi Minisztérium, Budapest, 95–116. A kötet letölthető: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=21185>
- Presser, H. B. (1994): Employment schedules among dual-earner spouses and the division of household labor by gender. *American Sociological Review*, 59. 348–364.
- Ramos X. (2005) Domestic work time and gender differentials in Great Britain 1992-1998: what do 'new' men look like?, *International Journal Of Manpower*, 26/3. 265–295.
- Shamir, B. (1986): Unemployment and household division of labour. *Journal of Marriage and the Family*, 48/1. 195–206.
- Shelton, B. A. – John, D. (1996): The division of household labour. *Annual Review of Sociology*, 22. 299–322.
- Smith, A. J. – Williams, D. R. (2007): Father-Friendly Legislation and Paternal Time Across Western Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 9. 175–92.
- Stier, H. – Lewin-Epstein, N. (2007): Policy effects on the division of housework. *Journal of Comparative Policy Analysis*. 9.
- Van der Lippe, T. – Van Dijk, L. (eds.) (2001): *Women's Employment in a Comparative Perspective.* Aldine de Gruyter, New York.
- Voicu, M. – Voicu, B. – Strapcova, K. (2009): Housework and Gender Inequality in European Countries. *European Sociological Review*, 25/3. 365–377.
- Work Changes Gender (2007): *Towards a new organization of men's lives-emerging forms of work and opportunities for gender equality.* Final Project Report, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/workchangesgender-final-report_en.pdf

Tárgyszavak:

Család
Munka
Társadalmi nemek és nemi szerepek
Házimunka
Gyereknevelés

**DIVISION OF DOMESTIC LABOUR IN EUROPE – SIMILARITIES
AND DIFFERENCES***Abstract*

The paper reviews and summarises research findings about the distribution of household labour across Europe. It differentiates between domestic duties and childrearing, and look at how these activities are shared by household-members. The author focuses on heterosexual couples and investigates how they manage to share domestic labour between themselves. Relevant questions in this context are as follows: 1) Is the distribution of domestic labour and childcare between partners different across European countries, and how does this distribution correlate with certain factors. 2) Are there cross-national similarities or differences in the gender segregation of household activities? 3) Do Hungarian households show similar or diverging patterns in the area of domestic labour distribution compared to other European households? 4) To what extent is the gendered division of household labour the result of individual attitudes, cultural and/or structural factors in different countries? This is discussed from the existing theoretical perspectives both on micro and macro level (time availability argument, resource-power perspective, gender role attitude explanation and an integrative perspective taking the socioeconomic and policy context into account). 5) How do these perspectives hold, considering data for different countries? The review has shown that although unpaid work, including domestic tasks as well as childrearing, is unequally distributed between men and women in each European society– the patterns of work-distributing behaviour vary considerably across countries. Studies which aim to identify major factors that (might) shape household management behaviours across Europe remain a promising research strand in the field.